

ACTIVITATEA PARLAMENTARĂ A LUI N. IORGA ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1914—1918)

GH. I. FLORESCU

La 12 iunie 1907, aflat pentru prima dată la tribuna parlamentară și pătruns de rosturile pe care le incumba o asemenea ipostază, N. Iorga mărturisea că „...am un fior de demnitate deosebită din momentul în care am intrat în această Cameră”¹. Pentru marele istoric, privilegiul de a se număra printre reprezentanții națiunii conferea întregii sale activități pecetea demnității și a satisfacției aceluia care, întotdeauna, așa cum singur va recunoaște, „...vede lumina sigură a unui ideal...”². Ajuns în forumul parlamentar, acolo unde, nota el, „nu m-am simțit niciun moment singur...”³, N. Iorga declara, în fața întregii țări, conștient de implicațiile oricărei afirmații rostite de la înălțimea unei asemenea tribune, că „sînt absolut independent, am deplina conștiință a datoriei care mă apasă...”⁴. Data intrării în Parlament marca începutul angajării plene în sfera vieții politice, care se va constitui, apoi, într-un aspect distinct al activității sale generale. Investit cu prerogativele demnității parlamentare, N. Iorga înțelegea că într-o asemenea circumstanță, trebuia să rostesc [...] înaintea adversarilor, [...] crezul pe care pînă atunci îl strigasem în urechile lacome de adevăr ale mulțimilor sincere și oneste”⁵. Nu întîmplător, alegerea sa printre cei care urmau a se pronunța asupra complexelor probleme cu care se confrunta țara a avut un ecou deosebit în rîndul tuturor românilor, fie că trăiau între granițele de atunci ale României, fie că erau obligați să suporte martiriul dominației străine. Al. Vlahuță, felicitîndu-l pentru izbînda sa, preciza că „începe bietul nostru neam să-și deschidă ochii”. Din Săliște, Onisifor Ghibu, care urmărea dezbaterile Parlamentului de la București, scriindu-i tînărului deputat, conchidea că „...îmi pare un

---

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 12 iunie 1907, p. 20 (în continuare vom cita prescurtat — D.A.D. —, indicînd apoi data ședinței).

² N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, București, 1934, p. 162.

³ *Ibidem*, p. 161.

⁴ D.A.D., 12 iunie 1907, p. 21.

⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 160.

semn foarte bun că, vorbind așa cum vorbești, se găsesc oameni care să acopere cu aplauze adevărurile acelea crude și pentru ei". Gh. T. Kirileanu se arăta entuziasmat de prezența lui N. Iorga printre aleșii națiunii, întrucât, afirma el, „...glasul dv. va răsună și în sfatul țării pentru binele neamului și îndeosebi al sătenilor lăsați atîta timp în părăsire". Din Dobrogea, un grup de profesori relevau că reușita lui N. Iorga în ultimele alegeri „...este triumful dreptății și al raționalismului". I. Ursu, aflat la Paris, nota că succesul de care abia auzise „...îmi dă speranța sosirii vremurilor mai bune, pe care le așteptăm și le dorim atît de mult"⁶. Așadar, accesarea lui N. Iorga în Parlament s-a constituit într-un adevărat eveniment, datorat de speranțe pentru toți acei care vedeau în forumul legislativ al țării un organism de îndreptare, de restructurare a unei societăți care nu mai corespundea imperativelor epocii⁷. Iar activitatea parlamentară desfășurată de cel care cîndva fusese convins de „zădărnicia parlamentară“ se va dovedi a fi pe măsura așteptărilor.

Desigur, activitatea parlamentară a „apostolului de la Văleni“ nu poate fi abstrasă și judecată separat, întrucît aceasta reprezintă o parte componentă a tot ceea ce a realizat N. Iorga de-a lungul anilor. Așa cum se știe, chiar el considera acțiunea pe care o desfășurase de la tribuna Parlamentului ca o latură distinctă a activității sale⁸. Apoi, trebuie să avem în vedere faptul că N. Iorga a fost o individualitate complexă, deconcertantă chiar, și numai investigarea și cunoașterea întregii sale activități, deci și a celei parlamentare, ni-l pot restitui pe cel despre care s-a spus că „era omul zilelor decisive“⁹. Abordînd,

⁶ *Scrisori către N. Iorga*, vol. 2 (1902—1912), Editie îngrijită de Barbu Theodorescu, București, Editura Minerva, 1979, p. 371, 384, 400, 439, 623; Al. Zub, *Nicolae Iorga (note epistolare)*, în *Nicolae Iorga. Omul și opera*, Iași, Editura Junimea, 1971, p. 190.

⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 159.

⁸ N. Iorga s-a îngrijit ca discursurile rostite în Parlament să fie publicate separat, considerîndu-le ca rezultînd unei acțiuni distincte, în care se angajase ca reprezentant al națiunii. După ce multe dintre cuvîntările sale au fost publicate în broșuri, imediat ce erau rostite, în 1909, apărea volumul: *În era „Reformelor“*. *Discursuri politice rostite în Camera deputaților, 1907—1909*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc“, 469 p. Au urmat apoi *Activitatea parlamentară a d-lui N. Iorga. Extrase din discursuri. Interpelări*, Vălenii de Munte, Tipografia Societății „Neamul Românesc“, 1914, 112 p.; *Discursuri parlamentare*, vol. I, partea I-a și a II-a, București, „Bucovina“, I. E. Torontiu, 1939, 416 și 384 p.; vol. II, București, 1940, 468 p. Dealtfel, nu era singurul și nici primul care proceda așa. Mulți dintre vechii parlamentari își publicaseră discursurile pronunțate în Cameră sau în Senat, iar G. Panu, de pildă, schițase, încă din 1888, cîteva efigii parlamentare (Cf. *Portrete și tipuri parlamentare*, București, 1892, 238 p. Inițial, aceste schițe portretistice au apărut în paginile ziarului „Lupta“ din 1888). În 1896, George D. Nicolescu și Albert Hermely publicau o lucrare asemănătoare: *Deputații noștri. Biografii și portrete*, București, Tipografia „Epoca“, 320 p., pentru ca în 1903, George Nicolescu să semneze o lucrare intitulată: *Parlamentul român. 1866—1901, Biografii și portrete*, partea I-a și a II-a, București, 634 și 515 p.

⁹ Tudor Teodorescu-Braniște, *N. Iorga, în Oameni și paiațe*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 315; Valeriu Răpeanu, *Cultură și istorie*, București, Editura militară, 1979, p. 27 și urm.

din această perspectivă, activitatea parlamentară desfășurată de N. Iorga între 1914 și 1918, ne propunem să relevăm, așadar, contribuția sa la rezolvarea marilor probleme ridicate în fața României în anii primei conflagrații mondiale, ani în care, prin eforturile și sacrificiile tuturor românilor, a fost înfăptuită *Unirea cea Mare*¹⁰.

La data declanșării războiului, N. Iorga era unul dintre cei mai reprezentativi deputați ai Parlamentului român, pentru care, tribuna Camerei se constituise, deopotrivă, într-un amvon al rostirii idealului românesc și o baricadă a luptei pentru realizarea aspirațiilor naționale. După ce, la data intrării sale în Parlament, mărturisea că „...simt în jurul meu un curent, destul de puternic, de viitorul căruia însă nu pot să-mi dau samă”¹¹, nu peste mult timp se va considera în stare să transforme acel *curent*, care reprezenta de fapt sentimentul național al tuturor românilor, „...într-o adevărată credință, din care să plece o acțiune serioasă, dintre acelea care, orice ar fi, merg pînă la moarte”¹². Treptat, întreaga sa acțiune parlamentară a fost subordonată acestei idei, astfel încît, în anii războiului din 1914—1918, N. Iorga a devenit „făclia conștiinței naționale”¹³.

Parlamentul ales în primăvara anului 1914 se vedeă confruntat, încă de la început, cu probleme deosebite, de rezolvarea cărora depindea evoluția ulterioară a României. După ce, în fostul forum legislativ al țării se adoptase propunerea modificării Constituției în vederea înfăptuirii reformelor anunțate de Partidul Național Liberal în toamna anului 1913¹⁴, Corpurile legiuitoare convocate la 5 iunie 1914 aveau înalta misiune, așa cum preciza Carol I, deschizînd noua sesiune parlamentară, „...de a revizui pactul nostru fundamental”¹⁵. Sesiunea

¹⁰ Activitatea parlamentară a lui N. Iorga n-a constituit, încă, obiectul unei cercetări aprofundate. Dealtfel, lucrările forumului parlamentar au rămas, în general, necunoscute, în afară de referirile care se fac atunci cînd este discutată activitatea unei personalități sau formațiuni politice. O acțiune de reevaluare a dezbaterilor parlamentare se impune astăzi, cu atît mai mult cu cît importanța lor ca sursă documentară este unanim recunoscută, iar lucrările ce au ca obiect de studiu activitatea Parlamentului sau a parlamentarilor din diverse țări ale lumii devin tot mai numeroase (Cf. N. Wilding, Ph. Laundy, *An Encyclopedia of Parliament*, 3 rd. Ed., London, Cassel, 1968 ; *Dictionnaire des parlementaires français de 1889 à 1940*, Paris, Presses Universitaires de France, (în mai multe volume) ; *Il parlamento nella storia d'Italia. Antologia storica della classe politica*, A cura di G. Carocci, Bari, Laterza, 1964 ; Gerhard Loewenberg, *Parliament in the German Political System*, Ithaca, Cornell University Press, 1967 ; Herbert Stanley Morrison, *Government and Parliament. A Survey From the Inside*, 2 nd Ed., London, Oxford University Press, 1962 etc.).

¹¹ D.A.D., 12 iunie 1907, p. 21.

¹² N. Iorga, *O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, p. 218.

¹³ Cf. Sterie Diamandî, *N. Iorga*, în *Galeria oamenilor politici*, București, s.a., p. 179 ; Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, București, Editura tineretului, 1968, p. 237.

¹⁴ D.A.D., 24 februarie 1914, p. 23—24 ; *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, publicate de George Fotino, vol. IV, București, 1940, p. 45—48.

¹⁵ D.A.D., 5 iunie 1914, p. 1.

extraordinară ce și-a desfășurat lucrările la începutul verii anului 1914 își propunea să pregătească actul modificării constituționale, ce urma a fi realizat în toamna aceluiași an. Dar, la 15 noiembrie 1914, la reluarea lucrărilor Camerei, Ferdinand, noul suveran, observa că „...situația internațională prezintă o neobișnuită gravitate. Ca să putem trece aceste vremuri grele — preciza el —, avem neapărată nevoie de concursul sincer și de patriotismul luminat al tuturor forțelor națiunii, precum și de unirea sufletească a tuturor”¹⁶. Izbucnirea primului război mondial impunea modificarea programului viitoarelor dezbateri parlamentare, în funcție de noua conjunctură externă, care readucea în actualitate problema desăvârșirii unității naționale a României. „În momentul de față, declara M. Pherekyde, președintele Camerei, trecem prin împrejurări grave, așa de grave încît misiunea pentru care ați fost aleși este deocamdată lăsată la o parte: mințile tuturor sunt ațintite asupra intereselor mari și de viitor ale țării”¹⁷. Conștienți de gravitatea situației, parlamentarii români se angajau să sprijine guvernul, să acționeze „strîns unități în jurul Tronului”, căci, conchideau ei, „unitatea de cuget și de inimă va fi, ca și în trecut, tîria noastră de căpetenie”¹⁸. Așadar, în aceste împrejurări, Parlamentul se vedea chemat să răspundă întrebărilor revelate de declanșarea unei conflagrații ce privea și interesele României. Așa se și explică precizările făcute de primul ministru, I.I.C. Brătianu, care declara că „...situațiunea internațională ne-a impus aminarea reformelor pentru a căror înlăptuire ați fost aleși; ea ne impune veghe neadormită și încordarea tuturor puterilor, ca să nu lăsăm să ne primejduiască marile și legitimele noastre interese. În fața ei se cuvine să înlăturăm tot ce ne-ar putea desbina. Țara are nevoie de unirea sufletească a tuturor fiilor săi”¹⁹. Acestea erau circumstanțele în care urmau a se desfășura lucrările Corpurilor legiuitoare. Sesiunea deschisă în noiembrie 1914 nu era una obișnuită, date fiind împrejurările externe și, îndeosebi, perspectivele realizării unității naționale. Într-un asemenea context, era și de așteptat ca activitatea parlamentară a lui N. Iorga să se constituie în principala formă de manifestare a luptei marelui patriot pentru desăvârșirea unității naționale. Tribuna Camerei îi oferea, așa cum singur va recunoaște, cadrul cel mai potrivit pentru a-și rosti convingerile și a convinge, la rîndul său, că victoria cauzei românești era ineluctabilă, numai că, dobîndirea ei presupunea încrederea întregului popor în dreptatea idealului său și hotărîrea de a nu precupeți nici un efort sau sacrificiu reclamate de o confruntare ce-și propusese a redimensiona harta Europei. După ce se afirmase, mai întîi, ca apărător al țăranilor, militînd apoi pentru adoptarea unui program de reforme care să modernizeze sistemul economic și social caracteristic României antebelice, în anii războiului, N. Iorga

¹⁶ D.A.D., 15 noiembrie 1914, p. 1.

¹⁷ Idem, 17 noiembrie 1914, p. 3.

¹⁸ Idem, 28 noiembrie 1914, p. 14.

¹⁹ Idem, 3 decembrie 1914, p. 16.

a devenit simbolul credinței în izbînda finală a idealurilor românești. Încă de la prima sa intervenție în Cameră, după declanșarea conflagrației din august 1914, deputatul de Prahova preciza că „acum nu este vorba de «cînd» va fi o altă Romînie, ci de faptul că *trebuie* să fie o altă Romînie”²⁰. Acționînd în acest sens, intenția sa era de a inculca în conștiința românilor faptul că sosise, în sfîrșit, momentul în care fiecare trebuia să se pregătească pentru ca atunci cînd împrejurările vor cere, țara întreagă să fie în stare să se ridice ca un singur om, pentru a-și aduna fiii între granițele sale firești, reclamate de istoria dintotdeauna a acestei națiuni. De fiecare dată cînd s-a adresat Parlamentului, după izbucnirea războiului, N. Iorga s-a înfățișat tuturor ca un adevărat tribun, ipostază în care se va afirma într-atît, încît va ajunge să se identifice cu imaginea personajelor eroice ale legendelor poporului său. Încă înainte ca România să se fi aruncat în vîltoarea de foc a războiului, N. Iorga se prezenta ca un luptător, apelînd la cuvînt ca la o armă, singura pe care o va mînuî vreodată, nu pentru a ucide, ci pentru a îmbărbăta și a întreține trează conștiința națională a românilor. Așa se explică afirmația sa că „...omul din tranșee, omul care stă în pămînt și se luptă pentru neatîrnarea țării și trăinicia neamului său, acela crede, cum cred eu, că grija de umanitate trebuie închisă în marginile stricte, deși nu crude, ale interesului național”²¹. Atunci cînd a fost nevoie, patriotul a dezbrăcat haina luptătorului, pentru a o îmbrăca pe cea a dadoforului, rămînînd în fruntea acelor care urmau a dobîndi, pe cîmpul de luptă, dreptul de a-și hotărî singuri viitorul. Adresîndu-se țării, de la tribuna Camerei, deputatul N. Iorga conchidea că „...noi sîntem aici, Români, pe pămîntul românesc. [...] fiindcă Ștefan-cel-Mare [...] s-a luptat pînă la moarte pentru a ne păstra acest pămînt. Iar acum suntem hotărîți cu toții să-l păstrăm împotriva oricărui dușman din afară și împotriva oricui ar răsări ca dușman înăuntru potrivit cu tradițiile marelui strămoș”²². Participînd activ la dezbaterile parlamentare, deputatul de Prahova a intervenit întotdeauna, atunci cînd în dezbateri era adusă vreo problemă care incumba în vreun fel interesele naționale. Astfel, aprobind hotărîrea guvernului de a interzice exportul porumbului, de care țara avea nevoie, cu atît mai mult cu cît nimeni nu știa ce ne rezerva viitorul, el își justifică punctul de vedere explicînd, în aplauzele Camerei, că „...în să trăiesc într-o țară care își ia hotărîrile numai după interesele sale și fiindcă suprema rușine pentru România ar fi să-și deschidă și închidă granițele după alte nevoi decît ale sale trimițînd boabele de porumb, ca pe urmă să se întoarcă împotriva noastră în gloanțe de plumb”²³.

¹⁹ Idem, 18 decembrie 1914, p. 110. Deputatul N. Iorga reprezenta colegiul al doilea al județului Prahova, desemnat pentru această demnitate la alegerile din 20 mai 1914 (Idem, 6 iunie 1914, p. 4).

²⁰ D.A.D., 18 decembrie 1914, p. 110. Deputatul N. Iorga reprezenta colegiul

²¹ D.A.D., 12 februarie 1915, p. 303.

²² *Ibidem*.

²³ D.A.D., 26 februarie 1915, p. 669.

După ce în primăvara și vara anului 1915, evenimentele internaționale, derulându-se într-un ritm amețitor, complicasera și mai mult realitățile europene, România se vedea confruntată cu o stare de fapt care îi impunea afirmarea, cu o și mai mare hotărâre, a aspirațiilor sale naționale, inebranlabile și irefragabile. „Războiul care însingurează lumea împrejurul nostru urmează cu înverșunare crescândă, observa Ferdinand, deschizând în toamna celui de al doilea an al războiului o nouă sesiune parlamentară. Această situație — sublinia el — ne impune și mai mult datoria de a uni silințele noastre în vederea apărării marilor interese ale României, ridicându-ne toți, cu mintea și cu inima, mai presus de orice alte preocupări”²⁴. Conștient de sacrificiile la care vor fi supuși românii, odată cu intrarea lor în război, reclamată tot mai adesea de unele cercuri diplomatice europene, N. Iorga propunea ca Parlamentul să reia lucrările necesare modificării constituționale, în vederea înfăptuirii reformelor democratice anunțate de I.I.C. Brătianu în urmă cu doi ani. Oricine își dădea seama că în confruntarea decisivă pe care România nu putea și nici nu intenționa să o evite, cele mai mari sacrificii urmau a fi suportate tocmai de țaran, cel care aștepta, de ani și ani, ameliorarea situației lui economice, fără de care nu se va putea bucura, cu întreaga sa făptură, atunci când, cu arma în mână, își va dobîndi, pe cîmpul de luptă, adevărata libertate. Ridicînd această problemă în plenul Camerei, N. Iorga se adresa lui I.I.C. Brătianu, întrebîndu-l dacă „nu crede d-sa că, înainte de a se cere țaranului român sub arme jertfa supremă, se cade să-i dăm mîngîierea asigurării de acum înainte a clasei sale, marea masă a poporului nostru, procedînd la înlăturarea din Constituție a articolelor cari împiedică atingerea drepturilor de proprietate în vederea interesului național?”²⁵. Mergînd mai departe cu grija lui față de soarta tuturor românilor, cel care toată viața stătuse aplecat asupra istoriei acestora, relevîndu-le drepturile și apărîndu-le cauza, cerea să se intervină în sprijinul celor ce sufereau urmările războiului, trăind dincolo de granițele patriei lor firești, și pentru care, singura alinare a durerilor o reprezenta posibilitatea de a citi o carte scrisă în limba care îi făcuse să nu-și uite niciodată idealurile naționale. Impresionat de acest gest atît de semnificativ, N. Iorga arăta că răniții români, care sufereau supliciul stăpînirii străine și care „...cer pentru mîngîierea sufletului lor carte românească de cetit, o cer cu atîta insistență încît s-au emoționat și conducătorii armatei austro-ungare...”²⁶.

Primul discurs rostit de N. Iorga de la tribuna Camerei, în anii războiului, care a produs o impresie deosebită asupra întregii țări, întrînd în conștiința contemporanilor, a fost cel din 14 decembrie 1915, prile-

²⁴ D.A.D., 15 noiembrie 1915, p. 1.

²⁵ Idem, 27 noiembrie 1915, p. 14. Referindu-se, nu după mult timp, la atitudinea Parlamentului față de această propunere, N. Iorga declara: „el bine, în viața mea n-am văzut adunare mai încremenită decît Adunarea deputaților României cînd am făcut această propunere” (N. Iorga, *Pentru întregirea neamului. Cuvîntări de războiu. 1915—1917*, s.l., 1925, p. 219).

²⁶ *Ibidem*.

juit de discuția adresei de răspuns la mesajul regal de deschidere a sesiunii parlamentare²⁷. Profitînd de faptul că în asemenea împrejurări, dezbaterile abordau situația generală a țării, N. Iorga s-a pronunțat asupra acesteia, continuînd astfel seria discursurilor începute în primăvara anului 1915 și editate apoi sub titlul *Pentru întregirea neamului*. Publicînd acest discurs, el îl va intitula *Despre hotărîrea ce va lua România în marele război*, rezumînd astfel cuvîntarea adresată țării, la patru luni după declanșarea acestuia. Criticînd conformismul acelor care profesau de la tribuna Camerei ideologia unei formațiuni politice, fără ca aceasta să exprime glasul conștiinței lor, N. Iorga se ridică împotriva patrioților de moment, care se arătau dintr-o dată slujitori ai marilor idealuri. „Omul care de ieri și-a căpătat idealul — observa el —, acela îl strigă. Omul care l-a avut în toată viața lui, acela îl șoptește; pîgînul care a a călcat întîia oară pragul bisericii, acela răcnește credința sa către Dumnezeu blind al creștinilor, iar acela care l-a păstrat în sufletul său, găsește că și șoptirea ușoară a unui cuvînt de închinare este o îndrăzneală. Vă rog, deci — preciza în continuare —, să nu interpretați lipsa de pasiune din această cuvîntare ca o lipsă de simțire —, căci o viață întreagă am avut iubire, nu pot zice mai mult, pentru această cauză —, ca o renegare, în momentul cînd tot sufletul nostru trebuie să-l dăm idealului. Aici, și în afară de această Cameră, și în toată viața, și în lupta care se va deschide“²⁸. Aceasta era, așadar, profesiunea de credință a deputatului de Prahova. Gîndurile rostite la 14 decembrie 1915 nu constituiau o confesiune întîmplătoare și nici rezultatul reflectării în conștiința sa a unei stări de fapt deosebite. De-a lungul anilor, N. Iorga se afirmase ca cel mai fervent apărător al idealurilor românești, numit adesea, și nu întîmplător, „apostol al neamului“. Atitudinea afișată de el în acele zile de sfîrșit de an, care nu prevesteau nicidecum încetarea ostilităților, învedera îngrijorarea pe care i-o inspira spectrul unui război ce urma a decide asupra destinului neamului său. Confruntat cu o asemenea circumstanță și conștient de gravitatea ei, N. Iorga devenea mai circumspect, căci, declara el, „niciodată Neamul Românesc, a cărui existență întreagă nu este decît un șir de suferințe și de nobile eforturi împotriva apăsătorilor, de căderi cari n-au fost niciodată înfrîngerii, de silințe reînnoite cari și ele s-au isprăvit, nu printr-o ingenunchiare, dar prin aminarea soluțiilor definitive, mintuitoare, niciodată neamul nostru întreg nu s-a găsit în împrejurări mai extraordinar de dureroase decît acelea din momentul de față“²⁹. Or, într-o asemenea situație, nu de declarații patriotarde sau de manifestări așa-zis naționale avea nevoie România, ci de unirea și încrederea tuturor în victoria cauzei românești. Adresîndu-se celor prezenți în incinta

²⁷ D.A.D., 14 decembrie 1915, p. 57 și urm.; vezi și N. Iorga, *Despre hotărîrea ce va lua România în marele război*. Cuvîntare la discuția Adresei, ședința Camerei din 14 decembrie 1915, Vălenii de Munte, 1915; idem, *Pentru întregirea neamului. Cuvîntări din războiul. 1915—1917*, p. 119—178; idem, *Discursuri parlamentare*, vol. I, partea a II-a, p. 313—343; Tudor Teodorescu-Braniște, *op. cit.*, p. 316.

²⁸ D.A.D., 14 decembrie 1915, p. 58.

²⁹ *Ibidem*, p. 64.

Camerei, N. Iorga conchidea că „dacă voiți, veți izbîndi încă. [...] Toți, solidar. [...] Trebuie să înlocuiți acum, printr-o muncă înșușită, toată neglijarea intereselor diplomatice, militare și morale ale acestei națiuni”³⁰. După ce se străduise, decenii de-a rîndul, să inculce în conștiința românilor o stare de spirit care să pregătească momentul unirii lor depline, N. Iorga se vedea obligat de această dată să intervină pentru a reda unora dintre cei aflați în fruntea țării încrederea în victorie. Războiul declanșat în vara anului 1914 s-a relevat a fi altfel decît toate confruntările armate cunoscute de istorie. Faptul că, treptat, el amenința să transforme în cîmpuri de bătaie țări aflate pe diferite meridiane ale globului, afirmîndu-se astfel ca un conflict militar de proporții universale, a făcut ca mulți dintre cei investiți cu demnități parlamentare să înceapă a se îndoii de posibilitatea ca dezideratele românești să devină, în asemenea împrejurări, realități. Or, atunci cînd *Țara* era gata pentru a se arunca în luptă, încrederea în izbîndă era cea dintîi condiție a intrării noastre în război. Și nimeni nu avea dreptul de a știrbi încrederea soldatului român aflat la graniță, zădărnîcind sau compromițînd astfel încununarea firească a unui efort ce dura de secole și secole. „Poporul românesc, arăta N. Iorga, o să-și capete cîndva în întregime dreptatea lui. Pentru mine dreptatea este ceea ce e natural, ceea ce e logic pe lume”. Făcînd aceste declarații, el adăuga: „cu sabie de dreptate vom izbîndi. Dar sabia aceasta de dreptate trebuie să fie ținută de mîna sigură a României. Mîna aceea sigură a României trebuie să fie gata a purta sabia dreptății neamului românesc”³¹. Așadar, la ora cînd toți erau convinși de iminența intrării țării în război, neînțelegerile și discordiile politice trebuiau, cerea N. Iorga, abandonate, întrucît, victoria se va obține prin unirea tuturor și nu prin acte care ar fi slăbit brațul ce urma a purta sabia spre biruință. Procedînd astfel, arăta el, „...va veni vremea cînd din această Românie mică, [...] vom face altceva decît contrafacerea modernă a organizației politice fanariote: vom face un Stat național și popular, cuprinzînd cu aceleași drepturi pe Românii din toate țările”³². De fiecare dată cînd a urcat la tribuna Camerei, în intervalul în care România adoptase o atitudine de neutralitate, cel care ocupa scaunul de deputat al județului Prahova s-a afirmat nu ca reprezentant al unei ideologii sau partid politic, ci ca exponent al celor mai înalte aspirații românești și luptător pentru înfăptuirea acestora. Indiferent ce temă era abordată în dezbaterile parlamentare, el nu întirzia să readucă în discuție gîndurile și sentimentele încercate de toți românii, în acele momente de încordare supremă, care au precedat renunțarea la neutralitate. Așa, de pildă, referindu-se la proiectul de buget întocmit de guvern, N. Iorga observa că, după ce o generație a creat România, a urmat alta care a înzestrat-o cu așezămintele fundamentale și necesare înaintării ei. Apoi, generațiile

³⁰ D.A.D., 14 decembrie 1915, p. 86.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

care s-au succedat, deși au realizat ceva, n-au reușit să se ridice la nivelul celor de dinaintea lor. Ca reprezentant al unei noi generații, el cerea tuturor celor răspunzători de destinele prezentului și viitorului patriei lor, „să facem din opera generațiunii noastre, prin focul și singele care ne așteaptă miine, opera cea mare care va așeza România, nu în rîndul Statelor artificiale, tolerate de Statele cele mari, dar în rîndul Statelor cari se razimă solid pe prosperitatea, pe buna înțelegere și pe curajul de luptă al tuturor”³³. Acestea erau dealtfel ultimele îndemnuri rostite de N. Iorga de la tribuna parlamentară, înainte ca România să fi declanșat acea acțiune militară care avea să-i aducă, mai întii de toate, martirajul ocupației străine. Dacă la începutul lunii aprilie, atunci cînd se închidea sesiunea parlamentară, românii așteptau cu încredere momentul intrării lor în război, nu aceeași va fi atmosfera la reluarea dezbaterilor Corpurilor legiuitoare, în toamna anului 1916. Într-un timp foarte scurt, după succesele de început obținute în campania din Transilvania, România s-a văzut obligată să accepte ocupația militară germană, a celei mai mari părți a teritoriului ei. Retragera în Moldova, inevitabilă într-o asemenea conjunctură, a modificat cu totul cadrul de desfășurare a luptei pentru unitatea națională. Sacrificiile suportate de poporul român în cele cîteva luni de război au arătat tuturor că înfăptuirea aspirațiilor firești ale acestuia reclama efortul general al țării, fără de care orice ideal reprezintă o simplă lozincă patriotardă. Trist și îndurerat de rezultatele confruntărilor de început, dar nu și descurajat, N. Iorga asista la solemnitatea deschiderii noii sesiuni parlamentare, ce avea loc în sala Teatrului Național din Iași, convins fiind că profețiile mesajului regal vor deveni, nu peste mult timp, realități³⁴. Acționînd în acest sens, el se va afirma imediat ca „...pirghia de rezistență a sufletului național”, cum îl va numi Șerban Cioculescu³⁵. Odată cu debutul dezbaterilor Corpurilor legiuitoare, din perioada lor ieșeană, începea de fapt o nouă etapă a activității parlamentare a celui mai fervent luptător pentru unitatea națională a românilor. În intervalul în care România s-a aflat în război, debaterul parlamentar N. Iorga a fost mereu prezent în prima linie a acelor care vedeau în realizarea deplinei unități naționale, unica rațiune a întregii lor existențe. Sosise, în sfîrșit, momentul în care generația sa avea prilejul să scrie, așa cum pretindea el, o pagină memorabilă în istoria patriei. În activitatea sa parlamentară, influențată de circumstanțele ocupației militare germane, au survenit însă anumite complicații, datorate faptului că în sufletul unora dintre cei care reprezentau națiunea în forumul legislativ al țării, începuse a se strecura neîncrederea în izbînda cauzei românești. Intervenind pentru prima dată în dezbaterile parlamentare ce se desfășurau în Iași tinereții sale, N. Iorga se adresa celor prezenți în sala Teatrului Național ca istoric, arătînd că „...această

³³ D.A.D., 26 martie 1916, p. 258.

³⁴ D.A.D., 9 decembrie 1916, *apud* „Mișcarea” din 10.XII.1916, p. 1.

³⁵ Șerban Cioculescu, *Atingeri cu titanul (N. Iorga)*, în *Amintiri*, București, Editura Emlinescu, 1975, p. 221.

națiune nu poate să piară chiar dacă am fi cea mai ticăloasă din generațiuni, căci sunt 20 de generațiuni aci pe sub pământ cari ne vor susține”³⁶. Această afirmație anunța dealtminteri celebrul discurs rostit la 14 decembrie 1916. Profitind de faptul că discuțiile purtate în jurul proiectului de răspuns la mesajul de deschidere a sesiunii parlamentare îi permiteau, așa cum va mărturisi mai târziu, „...să exprim tot ce de atita vreme îmi zăcea pe inimă și nu-și putea găsi rostirea în scurtele articole de jurnal”, marele patriot a adresat țării un adevărat *imn național*, tocmai atunci când „...armatele germane băteau la porțile Moldovei”, cum singur va remarca³⁷. Ajuns la tribuna parlamentară, N. Iorga s-a înfățișat, rînd pe rînd, ca istoric, luptător și apărător al aceleiași cauze: unitatea națională. „Am îmbrăcat în acele cuvinte, va nota el, toată ura contra încălțărilor pămîntului nostru, [...] sprijinită pe îndelunga cercetare a unui trecut de atitea secole, că, totuși dreptatea elementară a cauzei noastre nu va putea fi zdrobită și, în același timp, tot regretul că am ajuns unde eram...”³⁸. Deviza lansată de N. Iorga, căreia i se va adăuga apoi *credo-ul* „pe aici nu se trece!”, era: „rezistența pînă la capăt!”³⁹. Respingînd, așadar, zvonul retragerii în Rusia, colportat de unele cercuri oficiale, cel care se afirmase în toată viața sa ca un luptător nu putea accepta renunțarea la luptă. Singurul regret, mărturisit atunci și mai târziu, era acela că nu a făcut atît cît ar fi trebuit, pentru ca țara sa să fi fost ferită de un martiriu ca cel pe care se vedea obligată să-l suporte tocmai în zilele în care ar fi avut mai multă nevoie de independență deplină. Confesiunea sa căpăta accente lirice atunci cînd se vedea pus în situația de a recunoaște că odată intrați în război „am fost însă în fața primejdiei firul de nisip, în loc să fim granitul pe care să nu-l poată nimic sfărîma, fiindcă ne-a lipsit libertatea, care dă numai elementele puterii, și fiindcă ne-a lipsit și autoritatea, care poate să strîngă aceste elemente în forma imposibilă de sfărîmat”⁴⁰. Experiența tristă a primei faze a participării României la o confruntare militară ce va intra în istorie ca *Marele Război* demonstrase că victoria nu se va obține decît după eforturi îndelungate și concertate, altminteri, orice aspirație rămînea o simplă intenție, care, singură, nu putea conduce la o izbîndă. Și apoi, o victorie este cu atît mai mare, cu cît ea a fost obținută prin jertfa celor care, crezînd în ea, s-au aruncat în focul luptei conduși de un ideal ce constituise, pentru atitea generații, țelul suprem al întregii lor existențe.

³⁶ D.A.D., 12 decembrie 1916, p. 16.

³⁷ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II, p. 253; idem, *Cuvîntare rostită în ședința Camerei deputaților, la Iași, la 14 decembrie 1916, cînd armatele germane băteau la porțile Moldovei*, în *Pentru întregirea neamului. Cuvîntări de războiu. 1915—1917*, p. 223.

³⁸ Idem, *O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, p. 253.

³⁹ Cf. Idem, *Rezistența pînă la capăt! Discurs la Mesagiu. Ședința din 14 decembrie 1916, Iași, 1917*; idem, *Rezistența pînă la capăt (14 decembrie 1916)*, în *Discursuri parlamentare*, vol. I, partea a II-a, p. 349.

⁴⁰ D.A.D., 14 decembrie 1916, p. 37 și 29 iulie 1920, p. 537; vezi și N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, Craiova, 1922, p. 204—212.

„Nici o biruință omenească, observa N. Iorga, nu valorează, în adevăr, decît prin două elemente; prin cît suflet a fost pus întrînsa și prin cît suflet se aduce dela dînsa înapoi acasă...”⁴¹ Adresîndu-se celor ce reprezentau țara în forumul parlamentar, marele patriot arăta că fiecare era dator să-și înfrîngă durerea, să-și reprime cel mai neînsemnat sentiment de neîncredere, arătîndu-se gata de a relua totul de la început, cu convingerea că în cele din urmă, dreptatea istoriei va triumfa. Nimeni, dintre cei în care românii își puneau atîtea speranțe, nu avea dreptul de a se înfățișa altfel decît ca un oștean gata de a se arunca într-o luptă de unde nu se putea întoarce decît biruitor. Fiecare parlamentar era chemat a se identifica, în acele zile, cu un tribun. Iar pilda lor trebuia să se ridice la înălțimea idealului românilor dintotdeauna. „Se îndreaptă către noi [...] — atrăgea atenția N. Iorga — privirile pline de o rugăciune tăcută, ale unui popor sfios, care veacuri întregi n-a găsit atît de adeseori cuvinte mari pentru suferințele lui, dar care le-a simțit cu atît mai adînc, cu toată gura sa mută. Se mai îndreaptă însă asupra noastră ochiul de ură al străinului, care vrea să știe cum suferim de rana pe care a făcut-o, și acestui străin, la urmă, trebuie să-i răspundem. Trebuie să-i răspundem că, oriunde am fi, oricum am fi, suntem hotărîți să mergem pînă la capăt, în credința că, dacă s-a ridicat vre-odată o religie pe lume, dacă s-a vorbit de dreptate și ideal, nu se poate cu nici un chip, ca, și înaintea celei mai sălbatice forțe organizate, să piară drepturile unui popor de a trăi pe pămîntul în care nu este un fir de țărîină care să nu fie acoperit de cel mai nobil sînge”⁴². Rostind aceste gînduri, este lesne de intuit sentimentele cu care se confrunta N. Iorga în acele clipe. După ce se afirmase ca autor al celor mai frumoase și profunde pagini de istorie a neamului său, sosise vremea să se înfățișeze în fața acestuia ca făuritor al unor fapte demne de a intra în istorie, tocmai în acele momente cînd istoria însăși părea a-și potrivi ritmul și sensul înaintării ei viitoare. „În afară de acei cari se luptă, de acei cari-i ajută — sublinia el —, fiecare cu tot ce poate, în afară de cei cari întovărășesc fiecare luptă cu suferința lor, cu adîncă vibrație a ființei lor întregi, în afară de ei toți nu există popor românesc”. Dar, preciza el în continuare, „în acest popor partea cea mai vrednică de iubire și partea cea mai puțin îndreptățită este țăranul nostru”⁴³. De aceea propusese și cerea încă o dată ca drepturile țăranilor să fie înscrise în actul fundamental al țării, ca o garanție că la întoarcerea lor de pe front, pămîntul pentru care luptaseră le va aparține. Pretinzîndu-le tuturor românilor încredere în izbînda cauzei lor, N. Iorga nu recurgea la artificii retorice și nu intenționa prin aceasta a se prezenta în fața contemporanilor săi altfel decît fusese întreaga-i viață⁴⁴. Convingerea sa fermă era că după toate evenimentele survenite în ultimul timp, cei ce ne ocupaseră țara puteau să se bucure pentru tot răul pe

⁴¹ D.A.D., 14 decembrie 1916, p. 38.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 39.

⁴⁴ Cf. N. Iorga, *O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, p. 253.

care ni l-au făcut, lovind o civilizație, omorînd atîția dintre români și tirînd steagurile noastre „...în noroiul cruzimii lor infame...“, dar, remarcă el, „...nu trebuie să se bucure că au putut scădea cîtă de puțin energia noastră sufletească“⁴⁵. Or, istoria a demonstrat de atîtea ori că resortul lăuntric al tuturor marilor victorii rezidă nu în număr, nu în cruzime și nici în forța armelor, ci în credința în victorie pe care o poartă în inimi cei care au conștiința dreptății cauzei lor. Prin urmare, cuvîntul celui ce devenise îndrumătorul conștiințelor românești se revela ca o autentică demonstrație a faptului că încrederea în victorie era nu numai necesară, ci întru totul îndreptățită. Apelînd din nou la istorie, cel pentru care pilda trecutului se constituise întotdeauna într-o lecție către prezent, își încheia cuvîntarea, în aplauzele entuziaste ale Camerei, amintînd că „undevea, aici aproape, în codrii Vasluiului, este o bisericuță frumoasă de lemn de stejar, în care ai crede că s-au cuprins numai țărani din vecinătate. În această bisericuță, acum trei sute de ani, Vasile Lupu, isgonit de Tătari, s-a strîns cu familia lui și cu toți boierii, și a înălțat în fiecare zi de sărbătoare rugăciuni către Dumnezeu. Vremea a trecut, Tătarii s-au dus, dreptatea fiind a lui Dumnezeu, care este creștin, bun și milos, și dă biruința celui drept. Pe pămîntul curățit de hoarde, și astăzi însă în adîncul codrilor stă bisericuța de stejar, înfățișînd în ea o învățătură așa de mare. Ea ne spune astăzi, cînd alte hoarde au năvălit granițele și ne-au încălcat pămîntul nostru cel sfînt: în colțul acesta, unde ne-am strînsă, să păstrăm cu scumpătate sămînța de credință, și vom vedea și noi la rîndul nostru dispărînd negura stăpînirii străine, și vom putea zice ca Petru Rareș, fiul lui Ștefan, că «vom fi iarăși ce am fost, și mai mult decît atît»“⁴⁶.

Impresia pe care a provocat-o acest discurs asupra ascultătorilor a fost deosebită. Autorul însuși, surprins de atmosfera în care își rostise cuvîntarea, nota că aceasta „...a produs o uimire la care nu mă așteptam“⁴⁷. Încă nu se stinsese ecoul aplauzelor și al ovațiilor declanșate de discursul abia încheiat, cînd I. I. C. Brătianu propunea ca acesta să fie imediat tipărit, așîfat în toate comunele rurale și urbane, împărțit soldaților din tranșee, tradus și răspîndit în străinătate⁴⁸. Take Ionescu, referîndu-se la atmosfera ce domina Camera în acea zi de sfîrșit de an, observa că niciodată, pînă atunci, cei care s-au rostit de la tribuna parlamentară n-au exprimat sentimente mai înalte, văzînd în discursul pronunțat de N. Iorga, un adevărat „imn național“⁴⁹. Toți cei care au ascultat cuvîntul marelui patriot recunoșteau că el exprima de fapt profesia de credință a neamului său. „Discursul acesta, remarcă cineva,

⁴⁵ D.A.D., 14 decembrie 1916, p. 39.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ N. Iorga, *O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, p. 253.

⁴⁸ D.A.D., 14 decembrie 1916, p. 39; N. Iorga, *Discours prononcé à la Chambre des Députés de Roumanie à l'occasion de la discussion de l'adresse*, prononcé à la Chambre, le 14/27 décembre 1916, Jassy, 1917; Gh. Buzatu, *Activitatea lui N. Iorga pentru desăvîrșirea unității de stat. Noi contribuții*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“, IX, 1972, p. 97.

⁴⁹ D.A.D., 14 decembrie 1916, p. 43.

va îmbărbăta sufletulu națiunei, va îndulci prin speranțele ce cuprinde pe cei ce-și pling copiii și frații, va aduce focul nestins al nădejdei în vetrele întunecoase în care ar fi putut pătrunde o clipă îndoiala și șovăirea”⁵⁰. Ședința Camerei deputaților din 14 decembrie 1916 era considerată o „ședință istorică”, iar despre discursul celui ce devenise în acele clipe purtătorul de cuvânt al țării întregi se spunea că „...a fost mai mult decît un imn, a fost, este și va rămîne : crezul românimei de pretutindeni, rostit poate de unicul român, care, pe lîngă calitatea de fruntaș între fruntașii neamului, o are pe acea de învățat între învățații vremii lui”⁵¹. Unul dintre cei prezenți în sala Teatrului Național din Iași, în acea „miercuri a speranțelor renăscute”, va recunoaște că „în ascultarea vorbelor d-lui Iorga, îmi răsări în penumbra sălii, făptura mindră, hotărîtă a lui Kogălniceanu”, conchizînd apoi că, fără îndoială, cuvîntarea care îl impresionase pe el, „...cetită și de cei mulți, ea va fi ca apa proaspătă, curată, a izvorului răcoritor, după un drum lung de arșiță și osteneală”⁵². Toți cei care s-au referit mai tîrziu la acest discurs au apelat, pentru a-l caracteriza, la atribute dintre cele mai exaltante, fără teama de a exagera ceva⁵³. Barbu Theodorescu, de pildă, preciza că discursul rostit la 14 decembrie 1916 „...a avut cea mai largă circulație și cel mai puternic ecou din toate cuvîntările lui N. Iorga”. Este îndemnul, ultimul strigăt, de a rezista pe puținul pămînt ce ni-a mai rămas după intrarea trupelor germane în România⁵⁴. Sterie Diamandi, la rîndul său, vorbind despre N. Iorga, sublinia că „este între cei puțini cari, în vremurile de restrînte dela Iași, se îndărătnicesc să-și păstreze încrederea, în ciuda tuturor aparențelor defavorabile. Cînd sufletul mulțimii era pustiit de crivățul desnădejdei, în ciuda zîmbetelor ironice cari fluturau pe buzele înțelepților zilei, el are tăria și curajul să trîmbeze dela tribuna Camerei, izbînda cauzei românești”⁵⁵. Recent, Șerban Cioculescu, evocînd personalitatea aceluia care, în anii războiului, fusese dadoforul speranțelor românești, evidenția faptul că, „...în acea împrejurare (sfîrșitul anului 1916 — Gh. I. F.), a fost un element providențial pentru rezistența sufletească a românilor din Moldova”⁵⁶. Ecoul acestui discurs, care dăinuie încă, este explicabil. Niciodată, împrejurările în care N. Iorga s-a rostit în fața țării n-au fost atît de deosebite, ca atunci, în decembrie 1916, cînd, pe lîngă cei care de secole suportau martirajul stăpînirii străine, alți români s-au

⁵⁰ Discursul d-lui N. Iorga, în „Mișcarea” din 16.XII.1916, p. 1.

⁵¹ O ședință istorică la Cameră, în „Mișcarea” din 16.XII.1916, p. 2 ; „Opinia” din 20.XII.1916, p. 1.

⁵² M., *Impresii de la Cameră*, în „Opinia” din 22.XII.1916, p. 1.

⁵³ I. N. Lungulescu, *Omul de muncă, oratorul, patriotul*, R. Vilcea, 1931, p. 2 ; Ion Petrovici, *Prin meandrele trecutului*, București, Editura Cartea românească, 1979, p. 263 ; Tudor Teodorescu-Braniște, *op. cit.*, p. 317 ; Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 245 ; idem, *Nicolae Iorga. Bibliografie*, București, Editura științifică și enciclopedică, Editura militară, 1976, p. 474 ; Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 97.

⁵⁴ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. Biobibliografie*, p. 474.

⁵⁵ Sterie Diamandi, *op. cit.*, p. 179.

⁵⁶ Șerban Cioculescu, *Nicolae Iorga*, în 13 *rotonde*, București, 1976, p. 69.

văzut obligați să accepte circumstanțele unei ocupații militare neașteptate. Împrejurările deveniseră atât de complicate, încît, în sufletele unora, începuse a se furișa deznădejdea. Și, chiar dacă acest sentiment nu ajunsese a fi mărturisit, oricine își putea da seama de gravitatea unei asemenea stări de spirit. Cel care, trecînd peste propria-i neliniște, a reușit să readucă speranța în sufletele tuturor românilor a fost N. Iorga. Or, în acea conjunctură, condiția *sine qua non* a izbînzii cauzei naționale o constituia tocmai încrederea în victorie. Proclamînd *rezistența pînă la capăt*, N. Iorga se dovedea a fi „omul providențial” al acelor vremuri, hărăzit parcă de istorie să indice sensul înaintării firești a neamului său. Faptul că acest discurs s-a constituit într-o adevărată deviză a românilor nu era întîmplător. Cel ce propunea *rezistența pînă la capăt* credea sincer în ea⁵⁷. Privind, de pildă, statuia lui Ștefan cel Mare, el nota că „liniștea lui stăpînitoare părea o făgăduială că încă o dată, prin puterile văzute și nevăzute ale acestei țări, pămîntul ei se va curăți de pingărirea dușmanului”⁵⁸. Continuînd a medita în jurul aceleiași idei, N. Iorga conchidea că războiul ce se înfățișa tuturor ca o crîncenă încheștare de forțe va determina „reîntregirea istorică a popoarelor”, înțelegînd prin aceasta, „...acea întoarcere la împărtășirea cu trecutul, acea tovărășie neconținută, văzută aproape, cu strămoșii prin care sint chemate — și răspund la apel — nu numai toate puterile de astăzi ale fiecărui neam, dar și tot ceia ce pînă în fundul veacurilor poate fi un mijloc de îmbărbătare și de indemn”⁵⁹.

Începutul anului 1917 reprezenta, în viziunea lui N. Iorga, începutul unei etape noi, hotărîtoare, a luptei pentru înfăptuirea idealului național al românilor. Dacă cercurile militare sau diplomatice europene se arătau decise să forțeze încheierea unei confruntări militare ce amenința să se extindă asupra întregului glob pămîntesc, oficialitățile guvernamentale sau politice românești se declarau hotărîte să transforme anul ce abia începuse într-un an care să readucă încrederea în sufletul tuturor românilor. După suferințe și împilări care durau de secole, după sacrificiile și umilințele suportate în toamna invaziei germane, se cuvenea ca, odată cu primăvara anului 1917, orizontul speranțelor românești să se lumineze, arătînd tuturor că sosise, în sfîrșit, momentul ca România să devină ea însăși. Privind turlele înnegrite de veacuri și ascultînd clopotele bisericilor din fosta capitală a lui Ștefan cel Mare, N. Iorga distingea în dangătul prelung și tînguitor al acestor mărturii ale unor vremuri apuse, semnalul izbînzilor apropiate. „Vor suna, nota el, pentru morții luptelor de azi clopotele care au vorbit și de alte jertfe, și ele vor vesti atunci și biruința pentru care soldații din 1916 s-au jertfit. Iar, pînă atunci, din pacea lor silnică, din muțenia lor impusă, o șoaptă pare că se desface, mărturisind. Și ea caută să ni

⁵⁷ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, p. 190; Stanislav Weckiewicz, *Nicolae Iorga*, în „Revista istorică”, vol. XXIX, note 1—6, ianuarie-iunie 1943, p. 5.

⁵⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 197.

⁵⁹ N. Iorga, *Reîntregirea istorică*, în „Neamul Românesc”, din 22.XI.1916, p. 1;

„puie cea ce de mult uitasem : că numele bun și țara întinsă se capătă pe această cale, *numai* pe acesta!”⁶⁰. Desfășurarea evenimentelor care au urmat au probat justetea deplină a acestor previziuni. Refăcută și reorganizată, armata română era gata, în vara anului 1917, să reia lupta, într-o atmosferă de încredere generală, întru totul justificată. Adreșându-se primului contingent de soldați transilvăneni și bucovineni care depuseseră jurământul de înrolare în armata română, deputatul N. Iorga conchidea că „.....România cea nouă, pe care aveți s-o coboriți numai pe pământul care vi se cuvine vouă și nouă [...], este îndeplinită încă de acum, odată ce se găsește în sufletele voastre, în voința voastră nebiruită. Aceasta este totdeauna — sublinia el — lucrul cel mare în faptele pe care le îndeplinește un popor : să creadă și să vrea”⁶¹. Impresionat de entuziasmul mulțimii care înconjurase statuia lui Alexandru Ioan Cuza, cu o horă uriașă, cîntînd *Deșteaptă-te române* și *La Marseillaise*, N. Iorga urca a doua zi la tribuna parlamentară, întrebîndu-se de ce voluntarii transilvăneni și bucovineni au ales ca loc al defilării lor tocmai Piața Unirii ? Dacă intenționau ca această solemnitate să fi fost străjuită numai de o statuie, puteau alege una dintre străzile dominate de monumentele ridicate în memoria lui Miron Costin, Gh. Asachi sau Stefan cel Mare. Așadar, nu întîmplător, aceștia au ținut ca gestul lor simbolic, ce se va transforma apoi într-o horă a tuturor românilor, să aibă loc sub privirile demne ale lui Cuza-Vodă și ale colaboratorilor săi. „Este ceva în lucrurile omenești care nu se poate lămuri. Noi credem că ne îndreptăm pașii, observă el, după hotărîrea noastră de a alege cutare drum, totuși, dela cel mai mare la cel mai mic, este ceva care ne silește să mergem unde nu ne-am gîndit nici odată. De ce au venit acolo, ce i-a minat să se sue pe treptele statuei care înfățișează pe Domnul Unirii și al desrobirei țaranilor ?” Răspunsul pe care si-l dădea era acela la care se gîndeau toți cei prezenți în sala Teatrului National. Înrolîndu-se în armata română, cei care sperau ca astfel să se întoarcă la casele lor victorioși, s-au simțit atrași de atmosfera ce domina Piața Unirii, de „.....vîntul curat care a bătut acolo,” întrucît, „.....nu era vînt de dușmănie, de ură, în sufletele noastre ale tuturor”⁶². În preajma statuii ctitorului *Unirii*, românii se simțeau dominați de aceleasi sentimente înalte, astfel încît, și atunci, la 8 iunie 1917, mărturisirea N. Iorga, „.....cînd eram cu toții acolo, același fior a trecut prin toate sufletele”. Așa se explica și faptul că în clipa cînd s-a întins hora *Unirii celei Mari*, în ea s-au prins, cu gesturi firești, proprietari și țărani, miniștri și oameni de rînd, generali și soldați, români adunați din toate finuturile locuite de aceștia. Priviți de la înălțimea statuii lui Alexandru Ioan Cuza, toți cei ce-și dăduseră mîinile păreau la fel, „.....și prin mîinele care întindeau hora Unirii celei nouă în mijlocul acestui bătrîn Iași, fără îndoială că a trecut — conchidea marele patriot — același fior de conștiință”. Hora simbolică ce s-a întins în

⁶⁰ N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. III, p. 58.

⁶¹ „Mișcarea” din 10.VI.1917, p. 2 ; N. Iorga, *Memorii*, vol. I, București, s.a., p. 34.

capitala Moldovei și care părea la un moment dat că va crește într-atît încît să cuprindă în mijlocul ei toate pămînturile românești și pe fili acestora evidenția o stare de spirit complet deosebită de cea relevată de sfîrșitul anului 1916. Dacă atunci, murmurul refugiaților amenința să se transforme într-un cor al deznădejdiei, de data aceasta, încrederea în victorie i-a făcut să se prindă într-o horă a speranțelor renăscute, cerînd tuturor românilor, așa cum făcuse și poetul în urmă cu șapte decenii, a se deștepta pentru a-și croi o țară pe măsura aspirațiilor lor. Era clar pentru oricine că România se afla în fața confruntării decisive, care presupunea mobilizarea tuturor energiilor capabile să contribuie la dobîndirea victoriei. Înainte de a-și încheia alocuțiunea, N. Iorga se simțea obligat să remarce că „...acest mare lucru transformator de suflet s-a întîmplat în capitala Moldovei care strînge astăzi puterile noastre, speranțele noastre, tot ceea ce a rămas din vigoarea noastră, pe care trebuie să o creștem pentru a ajunge la ce avem înaintea...”⁶². Impresionat de cele întîmplate cu o zi înainte, acela care de atîtea ori se ridicase în apărarea țăranilor se arăta convins că „reforma cea mare” va face ca pămîntul pentru eliberarea căruia erau chemați să se jertfească va aparține, în viitor, celor care îl lucrau dintotdeauna. Înainte, însă, de orice, preciza el, „este astăzi în România o singură chestiune, toate celelalte sunt numai ajutoare pentru dînsa : chestiunea eliberării teritoriului național, chestiunea revanșei noastre biruitoare, a răsunării în contra acelora cari au umilit un neam nedeprins a pleca fruntea înaintea nimănui. Singura chestiune care trebuie imediat rezolvată, prin brațele unite ale noastre și ale fraților de peste hotare, e a dreptului românimei de a se impune ca stăpînă în orice colț al pămîntului pe care l-a locuit, l-a fructificat prin munca ei și l-a adăpat cu sudorile și sîngele ei și ale străbunilor”⁶³. Dacă, altădată, adresîndu-se țării, el părea drapat în mantia tribunului, de această dată, ipostaza cu care intenționa parcă a se identifica era aceea a comandantului aflat în fața oștilor, gata de a da semnalul atacului decisiv. Ispitit poate de o asemenea postură, deputatul N. Iorga nu uita însă că se afla la tribuna Camerei ca reprezentat al celor care, apărînd hotarele Moldovei, n-au avut cum să se prindă în hora unirii românești. Toți aceștia, însă, urmau a-și da miinele în acea horă unică, a victoriei, atunci cînd muzica sumbră a războiului va fi încetat demult să tulbure liniștea acestor locuri. „Ce suntem noi ?”, se întreba el, adresîndu-se celorlalți parlamentari. „Noi suntem doar crainicul care merge înainte de anunța că vine Neamul care se pregătește ! Întors de la luptă, acesta va veni și va hotări”. Fără a-și revendica un rol anume, justificat desigur de întreaga sa activitate parlamentară, N. Iorga se considera, așadar, un simplu crainic al neamului său. Căci, așa cum va preciza apoi, nu Parlamentul era acela care să poată decide viitorul României, ci întreaga țară, întrucît, „...singurele hotărîri pe cari nimeni nu le poate ataca și critica, sunt hotărîrile pe cari le ia un neam întreg ca să-și deschidă calea lui.

⁶² D.A.D., 9 iunie 1917, p. 594.

⁶³ *Ibidem*, p. 598.

Misiunea forumului parlamentar era, în viziunea sa, asemănătoare întrucâtva „...cu picătura de apă pusă pe buzele rănitului depe cîmpul de luptă, înainte de i se da îngrijirile cele mari la care-și are dreptul”. Altfel spus, căci el se adresa, înainte de orice, ostaşului român ce aştepta a se avînta în luptă, întreaga acţiune a celor adunaţi să decidă asupra destinului ţării nu urmărea altceva decît „...de a-l îmbărbăta cu aceste reforme, pînă ce, biruitor, el va veni însuşi să ne judece pe noi, iar pe dinsul să se înalţe”⁶⁴.

Aşa cum lesne se poate observa, momentele în care N. Iorga se adresa ţării de la tribuna parlamentară erau cele hotărîtoare pentru desfăşurarea acţiunii generale prin care România încerca să-şi dobîndească deplina unitate naţională. În decembrie 1915, un an mai tîrziu, sau în iunie 1917, România s-a văzut confruntată cu circumstanţe de excepţie, care reclamau adoptarea unor decizii ce nu puteau fi decît în concordanţă cu istoria însăşi a acestei ţări. De fiecare dată, N. Iorga a fost acela care, după ce le scrisese istoria de pînă atunci, le-a indicat românilor sensul înaintării lor istorice. Înainte încă de intrarea României în război, convingerea lui N. Iorga era aceea că nu peste mult timp, numele acestei ţări va ajunge să exprime întocmai o realitate nu numai etnică sau lingvistică, ci şi geografică. Făcîndu-şi din această aspiraţie, adevărata sa profesiune de credinţă, parlamentarul N. Iorga s-a identificat apoi cu purtătorul de drapel al românismului, în momentele de desnădejde, survenite în toamna anului 1916. Cerînd românilor să reziste pînă la capăt, el a demonstrat că *rezistenţa* nu era numai obligatorie, ci şi posibilă. Înfăţişîndu-le tuturor deznădăjduiţilor imaginea noii României, discursul rostit la 14 decembrie 1916 s-a constituit în imnul celor care, reluînd totul de la început, au făcut posibile victoriile din vara anului 1917. Numai aşa s-a ajuns ca la 15 decembrie 1917, atunci cînd a fost deschisă o nouă sesiune parlamentară, atmosfera creată de un asemenea eveniment să redevină una caracterizată de entuziasm şi încredere, nu de desnădejde, cum se întîmplase cu un an înainte⁶⁵. Prezent în mijlocul celor care-i salutau pe autorii izbînzilor de la Mărăşti, Mărăşeşti sau Oituz, N. Iorga era întru totul îndreptăţit a se considera drept ctitor moral al acestor biruinţe, avînd satisfacţia de a vedea că profeţiile rostite de el de la tribuna Camerei erau pe cale de a deveni realităţi.

Parlamentul îşi îndeplinise astfel misiunea. Dealtminteri, la începutul anului 1918, Corpurile legiuitoare nu se vor mai întruni decît atunci cînd realităţile politice româneşti vor impune consultarea voinţei reprezentanţilor naţiunii⁶⁶. De fiecare dată, însă, N. Iorga va fi printre cei prezenţi în incinta Camerei, refuzînd să părăsească ţara, alături de cei care luaseră drumul evacuării în Rusia⁶⁷. Protestînd, bunăoară, îm-

⁶⁴ D.A.D., 9 iunie 1917, p. 598.

⁶⁵ N. Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 205.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 246, 288, 296.

⁶⁷ Cf. Grigore Procopiu, *Parlamentul în pribegie (1916—1918). Amintiri, Note şi Impresii*, R. Vilcea, 1920, p. 35; N. Iorga, *O viaţă de om așa cum a fost*, vol. II, p. 245.

potriva propunerilor avansate de oficialitățile militare germane în cursul negocierilor purtate în vederea încheierii unei păci separate, el conchidea că „...nu teritoriul, nici capetele de oameni nu formează o nație, ci meritele ce li s-au creat prin sacrificiile onora și grija altora de demnitate și onoarea țării. Planul salvării citorva pentru ca Țara să fie reprezentată material e o copilărie. Sunt situații care nu se pot accepta, orice ar fi”⁶⁸. Așadar, indiferent de împrejurări, convingerea sa era aceea că *rezistența pînă la capăt* reprezenta singura soluție ce putea asigura izbînda aspirațiilor naționale. Condițiile propuse în timpul desfășurării preliminarilor de la Buftea nu se puteau constitui într-o alternativă negociabilă, atîta vreme cît tonul și conținutul lor aveau un caracter ultimativ. Respingînd dintru început și întru totul tratativele angajate de recurtele guvernamentale românești cu oficialitățile germane, N. Iorga a cerecat, în numele parlamentarilor, un apel către rege în care sublinia că „...părerea tuturor oamenilor cari au simțul onoarei naționale și cari sunt imensa majoritate a țerii, de acord în această privință cu întreaga noastră armată biruitoare, este că nu se poate ceda nimic din pămîntul pe care ni l-au transmis strămoșii noștri și pe care s-a vărsat din nou atîta sînge pentru cel mai legitim ideal”⁶⁹. Consecvent principiilor sale dintotdeauna, subsumate la rîndul lor aspirațiilor naționale, N. Iorga nu putea accepta un compromis ca acela propus de oficialitățile ocupante germane. După sacrificiile suportate de poporul român în întreg intervalul războiului, era un nonsens ca o țară pentru care unitatea deplină reprezenta cea dintîi condiție a existenței sale să negocieze o pace tocmai cu dușmanul care-i răpise independența și libertatea. Recuzînd orice argument al celor care încercau să demonstreze că pacea separată ce se discuta era impusă de o conjunctură defavorabilă României, rămasă singură în fața unui dușman mult mai puternic, N. Iorga se arăta convîns că *rezistența*, indiferent de împrejurări, reprezenta singura atitudine ce răspundea sentimentelor naționale. În momentul în care și-a dat seama că tratativele inițiate nu demult evoluau, aproape inevitabil, către pacea preconizată de ocupanți, el se număra printre parlamentarii care încercau să-i demonstreze lui Berthelot că românii au rămas fideli Antantei și că discuțiile purtate cu oficialitățile germane exprimau un punct de vedere guvernamental și nicidecum voința țării⁷⁰. Aceeași atitudine va afișa și atunci cînd primul ministru se va prezenta în fața Camerei cerînd deputaților pentru a-și expune programul, să adopte față de expozeul guvernamental o atitudine de expectativă, întrucît, declara el, „altfel, nu s-ar avea impresia, la Aliați, că pacea ni-a fost impusă”⁷¹.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor, mai ales după încheierea păcii separate de la București, a dus la dizolvarea Parlamentului care

⁶⁸ N. Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 291.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 292 ; Arh. St. București, Fond Casa Regală, dosar 3/1918, f. 6.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 296.

⁷¹ *Ibidem*, p. 299.

reprezentase, în toată perioada războiului, forumul de îndrumare a luptei pentru desăvîrșirea unității naționale. Convins fiind că acei care decretaseră *rezistența pînă la capăt* nu vor ratifica actul semnat la 7 mai 1918, Al. Marghiloman, unul dintre autorii păcii separate, a renunțat la „Parlamentul rezistenței”, în favoarea unor Corpuri legiuitoare dispuse a accepta programul guvernului pe care îl conducea. Refuzînd să participe la „comedia electorală” organizată de Al. Marghiloman, N. Iorga va manifesta față de „Parlamentul rușinii naționale”, cum va caracteriza el noul forum legislativ al țării, o atitudine de reticență, urmărindu-i lucrările, chiar dacă, așa cum singur va recunoaște, n-a avut curiozitatea de a participa la vreuna dintre ședințele acestuia⁷².

Perioada la care ne-am referit, adică aceea a primului război mondial, a reprezentat perioada confruntărilor decisive, încheiate cu dobîndirea independenței și a unității depline a tuturor românilor. La ora cînd primul Parlament al noii Româнии va ratifica *Unirea cea Mare*, fotoliul prezidențial al Camerei va fi ocupat de N. Iorga. Și nu întîmplător. Cine altul, rostindu-se în atîtea momente de restriște, reușise să înfățișeze o imagine mai adevărată a viitoareii Româнии? Activitatea sa parlamentară, desfășurată în anii primei conflagrații mondiale, conjugată bineînțeles cu tot ceea ce a întreprins marele patriot în vederea izbînzii cauzei românești, se constituie, negreșit, într-un capitol distinct al luptei sale pentru desăvîrșirea unității naționale.

L'ACTIVITÉ PARLEMENTAIRE DE NICOLAS IORGA PENDANT LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE (1914—1918)

RÉSUMÉ

L'auteur s'occupe de l'attitude du grand historien et patriote Nicolas Iorga à l'égard des problèmes qui firent l'objet des débats de la Chambre des députés durant la Première Guerre Mondiale. En sa qualité de député du district de Prahova, quand le parlement roumain avait le siège temporel à Jassy (Moldavie), Nicolas Iorga a été préoccupé de la solution de la question nationale et du parachèvement de l'unité roumaine. Nicolas Iorga, avec son grand prestige, a joué un rôle particulier durant les événements tumultueux des années 1916—1918, qui ont conduit, comme pour les autres peuples, à l'achèvement de l'unité roumaine. À la tribune de la Chambre des députés, Nicolas Iorga a combattu pour la réalisation de l'idéal national des Roumains. Gh. I. Florescu souligne, en même temps, la place qu'occupa l'action parlementaire dans le cadre de l'activité multiple déployée par Nicolas Iorga pour l'unité de tous les Roumains.

⁷² N. Iorga, *O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, p. 303.

